УДК 351.78:[330.15:005
COBISS.SR-ID 513530805

https://doi.org/10.18485/fb_godisnjak.2019.14

БЕЗБЕДНОСНИ АСПЕКТИ УПРАВЉАЊА ПРИРОДНИМ РЕСУРСИМА

Милош Томић*, студент докторских студија
Универзитет у Београду, Факултет безбедности

* milosttomic@yahoo.com

БЕЗБЕДНОСНИ АСПЕКТИ УПРАВЉАЊА ПРИРОДНИМ РЕСУРСИМА

Сажетак: *Постојање природних ресурса у оквиру територије једне државе може се посматрати на два различита начина: као извор општег благоденства (природни ресурси – „благоденство“) или чешће као извор нестабилности безбедности стања (природни ресурси – „проклетство“). У многим државама које обилују природним ресурсима, економске перформансе које се остварују њиховим одрживим коришћењем ограничene су настанком и развојем низа различитих безбедносних претњи (корупција, насилни сепаратистички покрети, грађански рат). Искусствени резултати одређеног броја истраживачких студија указују на јединствену симбиотичку везу између природних ресурса и насилних сукоба. Парадоксалан пример представљају неразвијене земље богате природним ресурсима (Нигерија, Јужни Судан, Индонезија), у којима је присутан усворен економски раст са праћењем политичком и друштвеном дисфункцијом. С друге стране, у свету постоје и примери успешне управљања природним ресурсима, са свим позитивним економским перформансама по читаву заједницу (Норвешка, Чиле, Боцвана). Циљ овог рада јесте представљање безбедносних аспеката управљања природним ресурсима кроз анализу појединих студија случаја.*

Кључне речи: *природни ресурси, безбедносне претње, управљање природним ресурсима.*

Увод

Управљање природним ресурсима (енг. *Natural resource management, NRM*) предмет је истраживања више научних дисциплина (политичке науке, економија, социологија, правне науке). Управо због ове чињенице могуће је истраживати више различитих аспеката процеса управљања природним ресурсима. Овај рад има за циљ да укаже на појаву различитих врста безбедносних претњи (са потенцијалом угрожавања више штићених вредности) које се појављују у самом процесу управљања природним ресурсима. Наиме, сложеност процеса управљања природним ресурсима једним делом огледа се у потреби постојања уређеног друштвеног, економског и политичког система. У случају изостанка поменутих уређених система, рањивост држава које поседују природне ресурсе знатно је изражена.

Управљање природним ресурсима у великом броју земаља условљено је настанком и развојем низа различитих безбедносних појава. Распрострањеност природних ресурса у оквиру граница једне државе поједини аутори (Kronenberg, 2004; Bhattacharya, 2010; Van der Ploeg, 2011) сматрају „проклетством“ (енг. *curse*) више него „благословом“ (енг. *blessing*). Наиме „проклетство“ ресурса описује нестабилну безбедносну ситуацију у којој се налазе државе које поседују веће количине природних ресурса (Нигерија, Јужни Судан, Индонезија) и пролазе кроз слаб економски, политички и друштвени прогрес. Анализом неповољног безбедносног стања у поменутих државама могуће је препознати неке од следећих индикатора: неефикасне бирократске институције, фискалне малверзације, корупција, велики јаз између богатих и сиромашних грађана и повећане сепаратистичке аспирације појединих етничких група. Дакле, уколико се управљање природним ресурсима одвија на основу захтева за економски одрживим и рационалним коришћењем уз поштовање принципа једнаке друштвене расподеле, безбедносно стање у државама богатим природним ресурсима неће доживљавати драматичне преокрете, о чему сведоче примери држава попут Норвешке, Чилеа и Боцване. Уопштено посматрано, природни ресурси нису проблем сами по себи („проклетство“), већ начин управљања који (не) спроводи држава.

Међуресорни оквирни тим Уједињених нација за превентивно деловање (енг. *The United Nations Interagency Framework Team for Preventive Action*)¹ у свом извештају из 2012. године упозорава да је управљање

¹ Оквирни тим координише активности Уједињених нација и Европске уније које се тичу управљања земљиштем и превенцијом сукоба око природних ресурса, повезујући при томе следеће организације: Одељење УН за економске и социјалне послове (UNDESA), Програм УН за развој (UNDP), Програм УН за животну средину (UNEP), Програм УН за људска насеља (UN-HABITAT), Одељење УН за политичке

природним ресурсима блиско повезано са превенцијом сукоба који настају њиховим неадекватним коришћењем (The Framework Team or FT, 2012). Како се још наводи у том извештају, приликом анализе повезаности природних ресурса (узрока) и нестабилног безбедносног стања (последица) неопходно је узети у разматрање следећа три фактора:

- 1) висока вредност ресурса (бенефити, трошкови и одговорности нису правично расподељени; политичке одлуке се доносе на не-транспарентан начин и без учешћа локалне заједнице; у појединим случајевима добици остварени коришћењем природних ресурса могу се користити за финансирање насиља);
- 2) ограниченост обновљивих ресурса у животној средини (смањење доступности природних ресурса неопходних за егзистенцију, повећава конкурентност између корисника);
- 3) стављање земље под закуп (управљање и приступ земљишту сматрају се неправедним, односно уобичајена пракса често је у сукобу са формалним законима) (2012: 10).

Треба напоменути да сам процес управљања природним ресурсима подразумева постојање нормативно-правне регулативе, која уз ефикасну институционалну подршку доприноси еколошки/економски прихватљивој расподели друштвених добара.

Ради прецизније анализе повезаности управљања природним ресурсима и различитих безбедносних претњи, пре свега потребно је класификовати природне ресурсе.² У научној литератури постоји неколико класификација природних ресурса, а за потребе овог рада биће коришћена класификација коју је понудио Алао Абиодун (Abiodun, 2007). Природни ресурси се према поменутом аутору деле на: ресурсе који су од егзистенцијалне важности за заједницу и ресурсе који омогућавају комфор крајњим корисницима. У прву групу ресурса убрајају се сви они од којих зависи опстанак људске популације насељене на одређеној територији: вода, обрадиво земљиште и рибарство (2007). С друге стране, постоје природни ресурси који омогућавају људској популацији лагоднији начин живота, и то су нафта и минерални ресурси (злато, сребро, дијаманти) (2007). У овом контексту, дискрепанција потреба већинског дела становништва које тежи стабилној егзистенцији и појединих друштвених група (елита) чији је циљ очување свог положаја, сматра се једним од основних узрока настанка насилних грађанских сукоба.

послове (DPA) и Канцеларија за подршку изградњи мира (PBSO). Опширније на адреси: <https://www.un.org/en/land-natural-resources-conflict/strengthening-capacity.shtml>

2 Неопходности класификације природних ресурса доприноси чињеница да је у научној литератури високо заступљена анализа безбедносног стања у државама (или регионима) које поседују извесне количине пре свега нафте, гаса, угља, као и других ресурса који доприносе одржавању капиталистичке производње.

Корупција и економске перформансе природних ресурса

Постоји уврежено мишљење да природни ресурси представљају извор економског просперитета и благостања за државу којој припадају. Међутим, нестабилно безбедносно стање у појединим државама које обилују природним ресурсима, потпуно оповргава ову тврдњу. Сакс и Варнер (Sachs and Warner, 1997) објашњавају да расположивост природних ресурса и њихово неадекватно коришћење (кроз различите облике злоупотребе) често производе висок ниво корупције и неефикасну бирократију. Осим тога, аутори објашњавају да се кроз злоупотребу коришћења природних ресурса онемогућава свеобухватни континуирани развој националне економије (1997). Речју, расположивост природних ресурса на одређеној територији може се тумачити на два различита начина: као фактор који омогућава економски развој државе и друштва (ретки примери) или као фактор који омогућава појаву и развој различитих врста безбедносних претњи које угрожавају државу и њене грађане.

Једна од најзаступљенијих безбедносних претњи која се појављује у самом процесу управљања природним ресурсима јесте корупција. Штавише, извештаји међународних институција из области економије (Светска банка, Међународни монетарни фонд) указују на симбиотичку везу која постоји између (расположивости) природних ресурса, стабилности демократских институција и корупције (нпр. State Capture Index, SCI). Природни ресурси као што су нафта, минерали, дрво, обично бивају ненаменски трошени, односно постају средство за брзо и лако стицање профита (Ascher 1999).

Корупција као једна врста злоупотребе јавних овлашћења ради остваривања приватних интереса (Tanzi, 1998), посебно се негативно одражава на укупан социо-економски развој земље (графикон 1). Мауро (Mauro, 1996) описује да присуство корупције на високом нивоу има веома ограничавајући ефекат на директна домаћа и страна улагања, што се неповољно одражава на брзину економског развоја. Осим тога, поједини аутори (Ades and Di Tella, 1999; Robinson et al., 2006) наводе да корупција може довести до погрешне алокације ресурса и свих других активности у вези са коришћењем истих. Адес и Ди Тела у свом раду развијају теоријски модел помоћу кога је могуће предвидети бирократску корупцију изазвану недостатком конкуренције на тржишту и произвољним рентирањем ресурса, уз учачавање доказа који поткрепљују тврдњу да се корупција повећава у односу на укупне количине извоза горива, минерала и метала (1999). До сличних закључака долазе и Лејт и Вејдман (Leite and Weidman, 2002), тврдећи да „извоз природних ресурса (као значајан део бруто националног производа, БНП) има тенденцију да повећа корупцију што се неповољно одражава на економски раст“.

Графикон 1. Повезаност расположивости природних ресурса и економског раста

Извор: Sachs and Warner, 2001:829

Управљање природним ресурсима кроз одрживо коришћење и адекватан третман захтева постојање ефикасних државних институција, које својим радом, заснованим на усвојеним правним актима, доприносе општем друштвеном прогресу. Уколико овај услов није испуњен, постоји могућност да земље (економије) које зависе од експлоатације природних ресурса постану безбедносно нестабилне. Мехлум и сарадници (Mehlum et al, 2006) објашњавају да природни ресурси подстичу економски развој (перформансе) само уколико су институције прилагођене потребама произвођача, док с друге стране могу смањити позитиван економски ефекат уколико су „предаторски“ настројене.

Анализирајући нестабилно стање у Нигерији, Кан (Khan, 1994) наводи да су „нафтни бум и нефункционалне институције заслужни за висок ниво корупције у овој држави“. Висенте (Vicente, 2010) у свом раду под називом „Да ли нафта корумпира?“ представља приближно сличне искуствене доказе о тврдњи да је откриће нафте у држави Сао Томе и Принципе³ крајем 1990. године повећало ниво перцепције корупције у друштву.

Резултати великог броја емпиријских истраживања указују на чињеницу да земље које економски веома зависе од извоза ресурса (сирови-

3 Сао Томе и Принципе је држава која се налази на ободу централне Африке и сматра се најмањом афричком економијом, са БДП-ом од 254 милиона долара у 2011. години. Држава увози 90% свих потребних количина хране, док се извоз базира углавном на нафти и нафтним дериватима (Global security, 2019). Опширније на: <https://www.globalsecurity.org/military/world/africa/stp-economy.htm>

на) прате неадекватна заштита људских права, неефикасна бирократија и висок ниво корупције. Колијер и Хефлер (Collier and Hoeffler, 2009) свој истраживачи фокус усмеравају на проучавање утицаја демократије на развој у друштвима богатим ресурсима. Аутори долазе до закључка да стабилни механизми контроле (енг. *checks and balances*) често недостају у новоформираним државама са демократским обликом владавине, што је, између осталог, од велике важности за континуирани раст и развој (2009). С друге стране, Рутланд (Rutland, 2006) констатује да је зависност од нафте и нафтних деривата неуједначена у више различитих политичких система, али да највећи потенцијал за злоупотребу ресурса (аутор користи термин „проклетство ресурса“) постоји у „стабилној демократији ређе него у традиционалној монархији“. До сличних закључака долази и Рос (Ross, 2015: 243), који у свом раду износи тврдњу „да што су већи приходи државе од нафте то је мања вероватноћа за успешну транзицију у демократски облик владавине“ (графикон 2). Дакле, уколико постоји нестабилно политичко стање (које се манифестује неадекватним радом државних институција, кршењем људских права, сталном репресијом власти над становништвом, непостојањем грађанских слобода) унутар једне државе, управљање природним ресурсима бива угрожено појавом низа различитих безбедносних претњи.

Графикон 2. Нафта и транзиција ка демократији 1960-2008. године

Извор: Ross, 2015:244

Занимљиво је приметити да у земљама богатим природним ресурсима, демократска владавина права јесте обрнуто пропорционална националном доходу по глави становника, оствареном извозом нафте. Штавише, у овим државама (нпр. Иран, Либија, Ирак) индекс перцепције корупције према извештају *Transparency International* из 2006. године је на веома високом нивоу.⁴ Конкретно, Иран се налази на 105. месту са индексом 2,7, као и Либија, док Ирак заузима 160. место са индексом 1,9.

Богатство природним ресурсима често се тумачи као „проклетство“ (енг. *curse*), са чим се суочавају многе земље широм света. Рос (Ross, 1999) наводи да „нагли успон (бум) искоришћавања природних ресурса може да ослаби државне институције, повезујући при томе неадекватан квалитет институција и економски развој“. Са безбедносног аспекта проблем је више него изражен у неразвијеним земљама и земљама у развоју које обилују природним ресурсима (Moore et al, 2007; Moss, 2010; Томић, 2019). Наиме, у поменутих земљама носиоци политичких власти (углавном влада) обезбеђују алтернативне изворе прихода који су изузети од пореских обавеза грађана. У таквим условима, уобичајена социјална веза која постоји између грађана и политичке власти бива нарушена. Када се остварује расподела прихода (пореским обавезама грађана), најчешће је пажња јавног мњења усмерена на сам начин трошења истих, што у крајњем случају намеће обавезу сталног оправдавања политичким званичницима. С друге стране, приходи остварени извозом природних ресурса стварају могућност финансијске независности политичких власти и повољан амбијент за појаву корупције. У многим случајевима тада долази до демотивисања грађана у погледу плаћања пореза (по принципу „туђи новац туђа брига“), што представља увод у економски колапс (порески систем) државе. Опасност је посебно изражена због чињенице да, како тврди Франсис Фукујама (Fukuyama, 2014), „сам порески систем представља основну детерминанту развоја државе“.

За разлику од неразвијених земаља, где је квалитет институција одговорних за ефикасно управљање природним ресурсима великим делом незадовољавајући, развијене земље су сам процес нагле индустријализације (где долази до значајног коришћења ресурса) једним делом оствариле помоћу стабилних и функционалних институција. Асимоглу и сарадници (Acemoglu et al, 2000) наглашавају да су Норвешка, Аустралија, Сједињене Америчке Државе и Нови Зеланд прави примери земаља у којима је у време открића природних ресурса био присутан висок ква-

4 Индекс перцепције корупције анализира ниво корупције у 163 државе широм света. Интензитет корупције протеже се у распону од 1 до 10, где нижи бројеви означавају виши ниво присуства корупције. Опширније на: https://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2006/0

литет институција. С друге стране, државе као што су Ангола, Нигерија, Сијера Лоне, Демократска Република Конго и Венецуела апсолутно нису поседовале развијене институције у време открића природних ресурса на својој територији (2000).

Проблем функционалне неефикасности институција добија знатно већи значај уколико се посматра укупна расподела друштвених добара унутар држава које поседују веће количине природних ресурса. Барбиер (Barbier, 2003) истиче да „се у појединим земљама у развоју ресурсне ренте (енг. *resource rents*) често не усмеравају у продуктивне инвестиције већ се углавном расипају кроз корупцију, гломазну бирократију и политику проналажења интересних група које би користиле ресурсе“. Дакле, економске перформансе природних ресурса (биле оне позитивне или негативне) зависе од више различитих фактора, који својим кумулативним дејством доприносе (не)стабилности националних држава.

Повезаност природних ресурса и насилних сукоба

Резултати историјске анализе насилних сукоба указују на специфичну повезаност природних ресурса на одређеној територији омеђеној државним границама са насилним активностима појединих етничких група. Поједини аутори (Berdal & Keen, 1997; Le Billon, 2000; Le Billon, 2001) истичу да након завршетка Хладног рата долази до постепеног ускраћивања подршке (финансијске, оружане, дипломатске) државама и побуњеничким групама широм света, што је зарађене стране приморало да пронађу алтернативне изворе прихода, у виду мобилизације приватних ресурса за континуирано одржавање политичких и војних активности. Под овим условима коришћење природних ресурса постаје највећи (често и једини) могући начин доласка до већих новчаних средстава. Рос (Ross, 2012) тврди да „грађански рат представља врло брз и разоран начин преобраћања природних ресурса од благослова до проклетства“. Дакле, политичка економија ратова великим делом одређена је контролом природних ресурса (шема 1), имајући у виду наглу потрошњу и све већу зависност држава од истих.

Шема 1. Могући оквир анализе повезаности природних ресурса и конфликта
Извор: прилагођена верзија Tadjoeeddin, 2007:9

У складу са теоријом сукоба око природних ресурса (енг. *Theory of natural resources conflict*),⁵ Колијер и Хефлер (Collier & Hoeffler, 2009) објашњавају да је већина побуна у свету уско повезана са контролом (освајањем) природних ресурса. Касели и Колман (Caselli & Coleman, 2006) допуњују наведени теоријски правац инкорпорирањем етничке димензије сукоба око природних ресурса. Наиме, аутори наводе да се дуж етничких граница формирају коалиције које су такмичарски на-стројене према коришћењу природних ресурса. У етнички хомогеним друштвима чланови коалиције која је изгубила право на коришћење ресурса успех супротне стране (победничку коалицију) посматрају као нископрофитни, што искључује сукоб и као исход има стање равнотеже (2006). Насупрот томе, у етнички хетерогеним друштвима кривце за губитак права на коришћење ресурса траже у потенцијалним инфилтраторима стигматизованим према боји коже или другим физичким карактеристикама, при чему их екскомуницирају (2006). Као доказ за изнете

5 Теорија сукоба око природних ресурса има могућност примене на три нивоа: 1. ниво држава; 2. ниво друштвених група; 3. ниво појединаца. На првом нивоу примене анализирају се односи између држава, односно нестабилност сарадње у енергетском сектору. Други ниво примене могуће је остварити проучавањем сукоба различитих етничких, религијских и националних група око коришћења природних ресурса на одређеном делу територије. Најнижи ниво подразумева анализу сукоба унутар групе, који настају због појединачних права на поседовање и коришћење природних ресурса.

претпоставке аутори наводе перманентне сукобе око ресурса у етнички хетерогеним друштвима, као што су Авганистан, Руанда, Судан, док су сукоби на простору етнички хомогене Боцване мање извесни.

Поједини аутори (Nillesen & Bulte, 2014) додатно надограђују теорију сукоба око ресурса уводећи геопросторну расподелу природних ресурса. Речју, уколико одређена етничка група доминира на простору који обилује природним ресурсима (за разлику од остатка државе), већи су изгледи за ескалацију сепаратистичких аспирација и појаву насилних сепаратистичких покрета који теже осамостаљењу, при чему сукоби постају неизбежни.

Ле Билон (Le Billon, 2001) наводи да „поред тога што повећавају ризик од оружаног сукоба кроз финансирање и мотивисање конфликта, природни ресурси имају потенцијал да повећавају рањивост државе на оружане сукобе кроз смањење способности политичких институција за њихово мирно решавање“. Управо су сукоби узроковани недостатком природних ресурса један од честих узрока миграција становништва (нпр. Сирија, Авганистан, ДР Конго, Етиопија)⁶. Насилни конфликти са пратећом политичком, економском и социјалним девастацијом најчешће су присутни у регионима Блиског истока, Југоисточне Азије као и у појединим деловима афричког континента⁷.

У периоду између 1961. године, када је држава Сијера Леоне стекла независност од Уједињеног Краљевства и 1991. године, када овде долази до избијања грађанског рата, највећи безбедносни изазови са којима се „нова“ држава суочавала јесу, пре свега, унутрашње природе и тичу се политичке корупције и војних преврата (Berman and Labonte, 2006). Почетком марта 1991. године, Револуционарни уједињени фронт (енг. *Revolutionary United Front, RUF*), група коју је активно подржавао либеријски председник Чарлс Тејлор, покреће побуну у Сијера Леонеу. Примарни циљ РУФ-а била је контрола алувијалних наслага дијаманата, односно илегална експлоатација ради обезбеђивања финансијских средстава. У сукобу између РУФ-а и владиних снага живот је изгубило више од 50.000 људи (Global security, 2019).^{8,9}

Анализом већег броја насилних сепаратистичких покрета може се закључити да су природни ресурси представљали један снажан фактор¹⁰

6 Опширније на: <https://www.globalwitness.org/en/>

7 Сви наведени региони поседују веће количине (резерве) природних ресурса (претежно нафте) који доприносе повећању рањивости од избијања насилних сукоба.

8 Опширније на: https://www.globalsecurity.org/military/world/war/sierra_leone.htm

9 Озбиљност насилних сукоба додатно је повећавао висок ниво корупције политичких званичника, који нису пронашли адекватну стратегију супростављања побуњеничким покретима.

10 Поред етничких, културолошких, историјских, демографских фактора.

који је утицао на ескалацију сепаратистичких аспирација многих етничких група. Рос (Ross, 2012) наводи пример курдског сепаратистичког покрета у Турској, Ираку и Ирану, односно у регијама ових држава са већим резервама нафте. Отцепљење Јужног Судана богатог нафтом од Судана 2011. године, једним делом иницирано је и тежњом већинских етничких група да успоставе контролу над свим приходима оствареним извозом нафте. Слична ситуација задесила је Индонезију, азијску државу која поседује огромне количине природних ресурса (Ross, 2005; Yasmi, 2007; Tadjoeeddin, 2007). Перманентни сукоби се воде између владиних снага и Ослободилачког покрета Ацех (енг. *Aceh Freedom Movement*) око контроле провинције Ацех, на чијој територији се налазе веће резерве нафте и гаса.¹¹ Сам конфликт између сукобљених страна проузроковао је смрт неколико хиљада људи током 1991, 2000, 2001. и 2002. године, са свим другим карактеристикама грађанског рата (Ross, 2005).

Афричка држава Нигерија је један од највећих светских произвођача нафте и нафтних деривата, чији извозни приходи обухватају 40% бруто домаћег производа¹² (Lawal 2004). Међутим, појас нафтних резерви око делте реке Нигер може се посматрати као један од могућих узрока стварања нестабилног безбедносног стања у читавој држави. Од деведесетих година прошлог века делта реке Нигер постала је језгро свих унутар-групних ривалитета и насилних протеста (заједница лишених нафте) против савеза нигеријске државе и мултинационалних нафтних компанија (Ukeje, 2004; Afintan and Ojakorotu, 2009). Деценијска експлоатација нафте праћена деградацијом животне средине, уз занемарујући став државе, за последицу је имала осиромашено, маргинализовано и експлоатисано становништво (Ikelegbe, 2005). Осим тога, у земљи више од двадесет година континуирано траје насилни отпор грађана, који углавном предводе млађи чланови друштва (2005). Дакле, огромне резерве нафте у делти Нигера на индиректан начин доприносе сталном повећању ризика од избијања насилних сукоба и нарушавању стабилности целокупног социо-економског стања.¹³

11 У провинцији Ацех између 1974. и 1987. године долази до демографског бума, када се број становника са 490.000 нагло повећао на 755.000. Овом броју треба додати континуирани прилив становника из осталих делова Индонезије (Hiorth 1986). У поменутом периоду стране компаније почињу да улажу незанемарљиве количине новца у изградњу прерадних капацитета сирове нафте.

12 Током 2003. године приходи остварени продајом нафте и гаса чинили су 80,6% укупних прихода федералне владе (Lawal 2004).

13 Према извештају АЦЛЕД-а (енг. The Armed Conflict Location & Event Data Project, ACLED) из 2017. године, у Нигерији постоји висок ниво насиља и протеста у односу на читав континент. Тачније, Нигерија заузима друго место по укупном степену насиља у Африци, односно 10% свих политичких сукоба на недељном нивоу одвија се у овој држави (ACLED, 2017). Опширније на: <https://www.acleddata.com/dashboard/>

Потреба за ефикасним управљањем природним ресурсима поткрепљена је чињеницом да је расположивост природних ресурса (пијаћа вода и храна нарочито) људској популацији последњих неколико година угрожена убрзаним климатским променама и природним хазардима. Орландо (Orlando, 2015) објашњава да ће у наредном периоду доступност пијаће воде¹⁴ бити упитна, посебно због климатски индукованог стреса у животној средини. Штавише, у свету постоје огромне диспропорције у снабдевању пијаћом водом, при чему је ситуација посебно забрињавајућа у супсахарској Африци, где половина популације (углавном сиромашан део) користи воду из неадекватних извора (The Guardian, 2019). Поред више него извесног дефицита пијаће воде, окосницу потенцијалних сукоба представљају и све мање резерве хране. У глобалном извештају УН о кризи хране (енг. The 2018 Global Report on Food Crises) из 2018. године, процењује се да је тренутно 124 милиона људи у 51 држави суочено са кризом небезбедности хране (World Food Programme, 2019). Велики број светских организација (УН, ЕУ, група Г7, АСЕАН) формално истиче важност концепта одрживог развоја¹⁵ као једино могуће решење за заустављање нарастајуће деградације животне средине. Парадоксално, поједине државе (нпр. Сједињене Америчке Државе)¹⁶ активно занемарују важност очувања животне средине / природних ресурса, дајући предност свим облицима капиталистичке производње у којима природни ресурси једино имају улогу постизања или очувања светске супремације.

Закључак

Само постојање и расположивост природних ресурса унутар граница једне државе није гарант економског просперитета друштва, односно њихово коришћење праћено је настанком и развојем безбедносних претњи са потенцијалом угрожавања ширег опсега штићених вредности. Наиме, веза која се успоставља између природних ресурса (њиховог коришћења) и корупције предмет је интересовања многих научних студија, чији резултати указују на изузетно негативне безбедносне им-

14 Према проценама Светске здравствене организације, до 2025. године половина светске популације живеће у водно-стресним (енг. *water-stressed*) областима. Посебно су угрожене неразвијене земље, од којих 22% нема развијен систем стабилног водоснабдевања (World health organization, 2019).

15 У смислу одрживог коришћења природних ресурса са акцентом на замени необновљивих обновљивим ресурсима.

16 Председник САД Доналд Трамп је током 2017. године најавио повлачење САД из Париског споразума о клими због, како је истакао, „неравноправног положаја“ његове државе.

пликације, нарочито на економски (порески) систем. Угроженост економског система државе корупцијом и другим облицима финансијских малверзација (на узрочно-последичан начин), одражава се на укупну друштвену мобилност (велики јаз између богатих и сиромашних) и социјално благостање читавог становништва. Осим тога, поменута веза између корупције и природних ресурса посебно је видљива током склапања финансијских аранжмана у области закупљивачких права. Том приликом иза протекционистичке политике надлежних институција често се скривају моћни финансијски лобији, који својим средствима (у већини случајева незаконито стеченим) битно утичу на читав управљачки процес. Дакле, неадекватно управљање природним ресурсима настаје као последица неефикасног рада бирократских институција, при чему позитивне перформансе експлоатације истих нису посебно изражене. Штавише, остварене бенефите настале извозом ресурса користи мала група људи науштрб већинског дела становништва које, између осталог, не располаже ни основним људским слободама и правима.

У складу са теоријом сукоба око природних ресурса, велики број насилних сукоба широм света блиско је повезан са контролом природних ресурса. Нестабилно безбедносно стање у појединим земљама обележено је, пре свега, непостојањем адекватних механизма контроле (стабилне институције), помоћу којих би управљање природним ресурсима било ефикасно. Даље, девастација економског, политичког и друштвеног система у државама које располажу природним ресурсима, сконцентрисаним у једном делу територије, може се посматрати као један од фактора који доприноси тенденцији раста сепаратистичких аспирација појединих етничких група. Идеални примери сепаратистичких покрета у државама попут Судана, Ирака, Ирана, Турске и Индонезије, најбоље илуструју повезаност управљања природним ресурсима и насилних сукоба.

Период након деколонизације сматра се посебно критичним за управљање природним ресурсима у неразвијеним земљама и земљама у развоју. Генерисање мултидимензионалних сукоба око природних ресурса повезано је са свеукупним унутрашњим политичким, економским и социјалним стањем. Речју, „рат око ресурса“ или чешће „нафтни рат“, доводи се у директну везу са очигледно све већом зависношћу друштва од коришћења природних ресурса. Осим тога, анализом стратегијско-доктринарних докумената држава широм света може се закључити да је управљање природним ресурсима важан аспект националне безбедности, односно препозната вредност коју треба заштитити.

Последњих неколико година поједини војно-политички савези (нпр. НАТО) предвођени великим силама, главни су заговорници хуманитарних интервенција које се спроводе (према наводима политичких званичника) у циљу заштите националне безбедности, демократије, људских права и других тековина модерне цивилизације. Међутим, примери држава (објект интервенције) које располажу извесним количинама природних ресурса, као што су Ирак, Либија, Авганистан, Савезна Република Југославија и сада већ извесно Венецуела, најбоље осликавају безбедносне аспекте управљања природним ресурсима у више нивоа анализе (појединачни, национални, регионални и глобални). Штавише, важност контроле природних ресурса нарочито је истакнута током геополитичких сучељавања водећих актера међународног система. На крају, треба напоменути да је управљање природним ресурсима сложен процес на који утиче мноштво различитих унутрашњих и спољашњих (не)предвидивих безбедносних изазова, ризика и претњи.

ЛИТЕРАТУРА

- Abiodun, A. (2007). *Natural Resources and Conflicts in Africa: The Tragedy of Endowment*. Rochester, New York: University of Rochester Press.
- Acemoglu, D., Johnson, S., & Robinson, J. A. (2000). The colonial origins of comparative development: An empirical investigation. *American economic review*, 91(5), 1369-1401.
- Ades, A., & Di Tella, R. (1999). Rents, competition, and corruption. *American economic review*, 89(4), 982-993.
- Afinotan, L. A., & Ojakorotu, V. (2009). The Niger Delta crisis: Issues, challenges and prospects. *African journal of political science and international relations*, 3(5), 191-198.
- Ascher, W. (1999). *Why Governments Waste Natural Resources: Policy Failure in Developing Countries*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Barbier, E. B. (2003). The Role of Natural Resources in Economic Development. *Australian Economic Papers*, 42(2), 253-272.
- Berdal, M. & Keen, D. (1997). Violence and Economic Agendas in Civil Wars: Some Policy Implications. *Millenium: Journal of International Studies*, 26(3), 795-818.
- Berman, E., & M. Labonte. (2006). Sierra Leone. In *Twenty-first century peace operations*, ed. W. J. Durch. Washington, D.C.: United States Institute of Peace.
- Bhattacharyya, S., & Hodler, R. (2010). Natural resources, democracy and corruption. *European Economic Review*, 54(4), 608-621.
- Caselli, F., & Coleman, W. J. (2006). *On the theory of ethnic conflict*. Cambridge: National Bureau of Economic Research.
- Collier, P., & Hoeffler, A. (2009). Testing the neocon agenda: Democracy in resource-rich societies. *European Economic Review*, 53(3), 293-308.
- Fukuyama, F. (2014). *Political order and political decay*. London: Macmillan.
- Global security (2019). Преузето 22.05.2019. године са адресе <https://www.globalsecurity.org/military/world/africa/stp-economy.htm>
- Global witness (2019). Презето 28.08.2019. године са адресе: <https://www.globalwitness.org/en/>
- Hiorth, F. (1986). Free Aceh: an impossible dream?. *Kabar Seberang*, 17(4), 182-94.
- Ikelegbe, A. (2005). The economy of conflict in the oil rich Niger Delta region of Nigeria. *Nordic Journal of African Studies*, 14(2), 208-234.
- Khan, S. A. (1994). *Nigeria: the political economy of oil*. Oxford: Oxford University Press.

- Kronenberg, T. (2004). The curse of natural resources in the transition economies. *Economics of transition*, 12(3), 399-426.
- Lawal, Y. (2004). Economic Crimes Panel now try oil theft cases. *The Guardian*, Monday, 19 July, 2004. Lagos.
- Le Billon, P. (2000). The political economy of war: what relief agencies need to know. *HPN Network Paper* 33. London: Overseas Development Institute.
- Le Billon, P. (2001). The political ecology of war: natural resources and armed conflicts. *Political geography*, 20(5), 561-584.
- Leite, C. & Weidmann, J. (2002). „Does mother nature corrupt? Natural resources, corruption, and economic growth“. In: Abed, G. & Gupta, S. (Eds.). *Governance, Corruption, and Economic Performance*. Washington DC: IMF, 159-196.
- Mauro, P. (1996). The effects of corruption on growth, investment, and government expenditure. Washington, D.C: IMF Working Paper .
- Mehlum, H., Moene, K., & Torvik, R. (2006). Institutions and the resource curse. *The economic journal*, 116(508), 1-20.
- Moore, M., Unsworth, S., Knowles, C. and Hickman, N. (2007). How does taxation affect the quality of governance?, Vol. 280. Sussex: Institute of Development Studies at the University of Sussex.
- Moss, T. J. (2010). Oil to cash: Fighting the resource curse through cash transfers. Yale: Center for global development.
- Nillesen, E., & Bulte, E. (2014). Natural resources and violent conflict. *Annu. Rev. Resour. Econ.*, 6(1), 69-83.
- Orlando, L. (2015). Fighting Water Wars: Regional Environmental Cooperation as a Roadmap for Peace. *Fletcher Forum of World Affairs*, 39(2), 101-110.
- Robinson, J. A., Torvik, R. and Verdier, T. (2006). Political foundations of the resource curse. *Journal of Development Economics*, 79(2), 447-468.
- Ross, M. (1999). The political economy of the resource curse. *World politics*, 51(1): 297-322.
- Ross, M. (2012). *The oil curse: how petroleum wealth shapes the development of nations*. New Jersey: Princeton University Press.
- Ross, M. (2015). What have we learned about the resource curse? *Annual Review of Political Science*, 18, 239-259.
- Ross, M. L. (2005). Resources and rebellion in Aceh, Indonesia. *Understanding civil war*, 2(2), 35-58.
- Rutland, P. (2006). *Oil and politics in Russia*. Middletown: Wesleyan University.
- Sachs, J. & Warner, A. (1997). *Natural resource abundance and economic growth – revised version*. Harvard: Harvard University.

- Sachs, J. & Warner, A. (2001). The curse of natural resources. *European Economic Review*, 45(1), 827-838.
- Tadjoeddin, M. Z. (2007). *A future resource curse in Indonesia: The political economy of natural resources, conflict and development*. Sydney: Western Sydney University.
- Tanzi, V. (1998). Corruption around the world: Causes, consequences, scope, and cures, *Staff Papers*, 45(4): 559-594.
- The Armed Conflict Location & Event Data Project, ACLED (2019). Преузето 25.04.2019. године са адресе <https://www.acleddata.com/2019/01/11/acled-2018-the-year-in-review/>
- The Guardian (2019). Преузето 29. 8. 2019. године са адресе: <https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2017/mar/17/access-to-drinking-water-world-six-infographics>
- The United Nations Interagency Framework Team for Preventive Action (2012). Преузето 29.08.2019. године са адресе: https://www.un.org/en/land-natural-resources-conflict/pdfs/GN_Extractive.pdf
- Transparency International (2019). Преузето 3. 5. 2019. године са адресе: https://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2006/0
- Ukeje, C. (2004). From Aba to Ugborodo: gender identity and alternative discourse of social protest among women in the oil delta of Nigeria. *Oxford Development Studies*, 32(4), 605-617.
- Van der Ploeg, F. (2011). Natural resources: curse or blessing?. *Journal of Economic Literature*, 49(2), 366-420.
- Vicente, P. C. (2010) „Does oil corrupt? Evidence from a natural experiment in West Africa“. *Journal of development Economics*, 92(1), 28-38.
- World Food Programme (2019). Преузето 28. 8. 2019. године са адресе: <https://www.wfp.org/publications/global-report-food-crises-2018>
- World health organization (2019). Преузето 29. 8. 2019. године са адресе: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/drinking-water>
- Yasmi, Y. (2007). *Institutionalization of conflict capability in the management of natural resources: theoretical perspectives and empirical experience in Indonesia*. Wageningen, Netherlands: Wageningen University.
- Томић, М. (2019). Социјална димензија климатских промена. *Годишњак Факултета безбедности*, 2019, 223-234.

THE SECURITY ASPECTS OF NATURAL RESOURCES MANAGEMENT

Miloš Tomić, PhD Student
University of Belgrade, Faculty of Security Studies

Summary

The presence of natural resources within the boundaries of a state can be viewed in two different ways: as a source of general benefits (natural resources - “blessing”) or more often as a source of an unstable security state (natural resources - “curse”). In many countries that abound in the natural resources of economic performance that are driven by their sustainable use, they are limited by the emergence and development of a variety of different security threats (corruption, violent separatist movements, civil war). Experiential results of a number of research studies suggest that there is a unique symbiotic relationship between natural resources and violent conflicts. The paradoxical situation is the underdeveloped countries rich in natural resources (Nigeria, South Sudan, Indonesia) where slow economic growth with accompanying political and social distortion is present. On the other hand, there are examples of successful management of natural resources with all positive economic performance across the whole community (Norway, Chile, Botswana). The aim of this paper is to attempt to present (a systematic review of literature) a number of negative security aspects that appear in the management of natural resources.

Keywords: *natural resources, security threats, management of natural resources.*